

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: โอกาสความท้าทาย และจริยธรรมดิจิทัล

Artificial Intelligence for Buddhist Propagation: Opportunities, Challenges, and Digital Ethics

¹พระครูสังฆกิจวิริยะ (พระปราบศึก อุทโย)

¹Phrakru Sanghakitviriya (Phra Prabsuk Udayo)

¹วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Dhammaduta College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^{1,2,3}หน่วยงานต้นสังกัด, ระบุประเทศ (ภาษาอังกฤษ 14 pt.)

¹Corresponding Author's Email: Prabsuk.vij@mcu.ac.th

Received: April 7, 2026; Revised: July 21, 2026; Accepted: September 09, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท โอกาส ความท้าทาย และแนวทางการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเอกสารและการสังเคราะห์แนวคิดจากสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ พุทธปรัชญา และจริยธรรมดิจิทัล ผลการศึกษาพบว่า ปัญญาประดิษฐ์มีศักยภาพสำคัญในการสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะ โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มโอกาส การเข้าถึงข้อมูล การสื่อสารแบบโต้ตอบ และการเรียนรู้ที่ปรับให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละบุคคล นอกจากนี้ AI ยังสามารถช่วยในการผลิตและเผยแพร่เนื้อหาธรรมะในรูปแบบที่หลากหลายและสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้คนในยุคดิจิทัล อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้ในบริบทของพระพุทธศาสนา เช่น Generative AI Chatbot ระบบแนะนำเนื้อหา การวิเคราะห์คัมภีร์ ยังมีข้อจำกัดและความท้าทายที่สำคัญ โดยเฉพาะในด้านความถูกต้องของเนื้อหา ความลึกซึ้งของการเรียนรู้ และความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นแก่นสำคัญของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีประเด็นด้านจริยธรรมที่ต้องพิจารณา เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเป็นธรรมในการใช้เทคโนโลยี

บทความเสนอว่า การพัฒนาและการใช้ AI เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรดำเนินไปภายใต้กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงระหว่างปัญญาประดิษฐ์ พุทธปรัชญา และจริยธรรมดิจิทัล โดยเน้นให้เทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ มิใช่การทดแทนบทบาทของครูหรือกระบวนการปฏิบัติ ทั้งนี้ การมีแนวทางเชิงนโยบายที่ชัดเจนและการกำกับดูแลอย่างเหมาะสมจะช่วยให้การใช้ AI เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรม อันจะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในสังคมดิจิทัล

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์; พระพุทธศาสนา; การเผยแผ่ธรรมะ; จริยธรรมดิจิทัล; การเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to examine the roles, opportunities, challenges, and development approaches of artificial intelligence in the propagation of Buddhism in the digital age. The study employs documentary analysis and synthesizes interdisciplinary perspectives from information technology, Buddhist philosophy, and digital ethics. The findings reveal that artificial intelligence plays a significant role in enhancing Buddhist propagation, particularly in expanding access to knowledge, enabling interactive communication, and supporting personalized learning experiences. Furthermore, AI facilitates the creation and dissemination of Buddhist content in diverse digital formats that align with contemporary user behaviors. However, the application of AI in the context of Buddhism, such as generative AI chatbots, content recommendation systems, and scripture analysis tools, presents several limitations and challenges. These include concerns regarding the accuracy of content, the depth of learning, and the inability of AI to convey spiritual experiences, which are fundamental to Buddhist practice. In addition, ethical issues such as transparency, accountability, and fairness in AI usage must be carefully addressed.

The article argues that the development and implementation of AI for Buddhist propagation should be guided by an integrated conceptual framework that combines artificial intelligence, Buddhist philosophy, and digital ethics. AI should function as a supportive tool for learning rather than replacing human teachers or experiential practice. Establishing clear policy guidelines and appropriate governance mechanisms is essential to ensure that AI is used effectively and in alignment with Buddhist principles. Such an approach will contribute to the sustainable propagation of Buddhism in the digital society.

Keywords: Artificial Intelligence; Buddhism; Buddhist Propagation; Digital Ethics; Digital Learning

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมโลกจากระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมไปสู่สังคมฐานความรู้ (Knowledge Society) ซึ่งข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้กลายเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนา เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) จึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการสนับสนุนกระบวนการดังกล่าว โดยสามารถประมวลผลข้อมูลจำนวนมากมหาศาล เรียนรู้รูปแบบ และตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Russell & Norvig, 2021) นอกจากนี้ ความก้าวหน้าของ AI โดยเฉพาะด้านการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing) ยังช่วยให้มนุษย์สามารถสื่อสารกับระบบดิจิทัลได้อย่างเป็นธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการเข้าถึงองค์ความรู้ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ

ในระดับสากล องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้เน้นย้ำถึงบทบาทของ AI ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเข้าถึงความรู้ของมนุษย์ในวงกว้าง โดยระบุว่า AI สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาการศึกษาและการสื่อสาร หากมีการใช้อย่างมีจริยธรรมและความรับผิดชอบ (UNESCO, 2021) ขณะเดียวกัน รายงานของ Pew Research Center (2021) ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของ

ผู้คนในยุคดิจิทัลมีแนวโน้มพึ่งพาเทคโนโลยีในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้มากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ ซึ่งนิยมใช้แพลตฟอร์มออนไลน์และระบบอัจฉริยะในการแสวงหาความรู้

เมื่อพิจารณาในบริบทของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรมะซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาปัญญาและการพ้นทุกข์ จำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดังกล่าว เนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้ของผู้คนได้เปลี่ยนแปลงไปจากการเรียนรู้แบบดั้งเดิมสู่การเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลอย่างแพร่หลาย การเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบันจึงต้องอาศัยเครื่องมือทางเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงและการสื่อสาร เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ แอปพลิเคชันทางธรรมะ และระบบอัตโนมัติในการตอบคำถาม (Oxford Insights, 2022)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า AI จะมีศักยภาพในการเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ในบริบทศาสนาย่อมต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับ “ธรรมชาติของความรู้ทางพระพุทธศาสนา” ซึ่งแตกต่างจากความรู้ทั่วไป กล่าวคือ พระพุทธศาสนานับความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติและการตระหนักรู้ภายใน มิใช่เพียงการรับรู้ข้อมูลเชิงทฤษฎี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ดังนั้น แม้ AI จะสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมได้อย่างรวดเร็วและถูกต้องในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถแทนที่ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่เกิดจากการปฏิบัติจริงได้

นอกจากนี้ การใช้ AI ยังเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านจริยธรรมที่สำคัญ เช่น ความโปร่งใสของระบบ (Transparency) ความเป็นธรรม (Fairness) และความรับผิดชอบ (Accountability) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล (Floridi et al., 2018; UNESCO, 2021) โดยเฉพาะในบริบทของการเผยแผ่ธรรมะ หากมีการนำเสนอข้อมูลที่คลาดเคลื่อนหรือไม่เหมาะสม อาจส่งผลกระทบต่อความเข้าใจของผู้เรียน และนำไปสู่การปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้ การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงไม่ควรถูกมองเพียงในมิติของเทคโนโลยี แต่ควรพิจารณาในลักษณะสหวิทยาการ โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยี จริยธรรม และพุทธปรัชญาเข้าด้วยกัน เพื่อให้การใช้ AI เป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในยุคดิจิทัล การศึกษาการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะสหวิทยาการ โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ จริยธรรมดิจิทัล และพุทธปรัชญาเข้าด้วยกัน เพื่อให้สามารถพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมในการใช้ AI อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรม

บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของ AI ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยจะกล่าวถึงการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในศตวรรษที่ 21 ได้เปลี่ยนผ่านสังคมโลกสู่สังคมฐานความรู้ที่ผู้คนและคนรุ่นใหม่พึ่งพาเทคโนโลยีในการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำต้องปรับตัวผ่านการประยุกต์ใช้ AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารธรรมะอย่างครอบคลุม อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนามีธรรมชาติของความรู้ที่เน้นการตระหนักรู้ภายในและการปฏิบัติจริง ซึ่งแตกต่างจากการประมวลผลข้อมูลเชิงทฤษฎีของ AI อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงจริยธรรมดิจิทัล ทั้งความโปร่งใส ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบ เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนของคำสอน ดังนั้น การประยุกต์ใช้ AI ในบริบทศาสนาจึงต้องดำเนินไปในลักษณะสหวิทยาการ โดยบูรณาการ

เทคโนโลยี จริยธรรมดิจิทัล และพุทธปรัชญาเข้าด้วยกัน เพื่อให้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะได้อย่างเหมาะสม แม่นยำ สอดคล้องกับหลักธรรม และนำไปสู่การพัฒนาจิตใจอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ พุทธปรัชญา และจริยธรรมดิจิทัล

การทำความเข้าใจบทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่บูรณาการองค์ความรู้จากหลายสาขาเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ AI หลักพุทธธรรม และจริยธรรมดิจิทัล เนื่องจากการนำเทคโนโลยีมาใช้ในบริบทศาสนาไม่ได้เป็นเพียงการใช้เครื่องมือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับมิติของคุณค่า ความหมาย และการพัฒนามนุษย์ในระดับจิตใจ

ในมิติของปัญญาประดิษฐ์ แนวคิดพื้นฐานอธิบายถึงระบบที่สามารถเลียนแบบกระบวนการคิดของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ การวิเคราะห์ หรือการตัดสินใจ โดย Russell และ Norvig (2021) อธิบายว่า AI เป็นระบบที่สามารถรับรู้ข้อมูล เรียนรู้จากประสบการณ์ และดำเนินการตามเป้าหมายที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะการเรียนรู้ของเครื่องและการประมวลผลภาษาธรรมชาติ ทำให้ระบบ AI สามารถโต้ตอบกับมนุษย์ได้อย่างเป็นธรรมชาติมากขึ้น และสามารถนำไปใช้ในงานด้านการสื่อสารและการเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ร่วมกับเทคนิคการเรียนรู้ของเครื่อง ทำให้ AI สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ใช้และนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Jordan & Mitchell, 2015) ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเปลี่ยนไปสู่การเรียนรู้แบบปรับตัวตามผู้เรียน ซึ่งมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลได้มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ AI จะมีศักยภาพสูงในการประมวลผลข้อมูลและสร้างคำตอบที่แม่นยำ แต่ระบบยังคงมีข้อจำกัดในด้านการเข้าถึงความหมายเชิงลึกของประสบการณ์มนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีวิจลญาณระดับสูงกว่าสัตว์โลกอื่น ศักยภาพนี้จึงส่งผลให้มนุษย์มีอารมณ์และความรู้สึกในเรื่องต่าง ๆ อยู่ในระดับที่ประณีตและลุ่มลึก ดังที่ ยูวัล โนอาห์ แฮรารี (2561) กล่าวไว้โดยสรุปว่า การปฏิวัติทางปัญญาทำให้มนุษย์สามารถสื่อสาร จินตนาการ และรับรู้สิ่งที่เกินนามธรรมได้ลึกซึ้งกว่าสัตว์ เช่น เรื่องของความเห็นอกเห็นใจ ความกตัญญู หรือแม้แต่การทำความเข้าใจท่าทางและจำได้หมายรู้ ซึ่งศักยภาพของ AI ไม่สามารถไปถึง ณ จุดดังกล่าวได้ กล่าวคือ AI สามารถประมวลผลข้อมูลและสร้างคำตอบได้ แต่ยังไม่สามารถรับรู้หรือเข้าใจความจริงในลักษณะที่เกิดจากประสบการณ์ตรงได้อย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณาในบริบทของพระพุทธศาสนา ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากธรรมะมิใช่เพียงเนื้อหาความรู้เชิงทฤษฎี แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในของมนุษย์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายว่า การเข้าถึงธรรมะต้องอาศัยกระบวนการที่ประกอบด้วยการศึกษา การพิจารณา และการปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่ปัญญาที่เกิดจากการเห็นตามความเป็นจริง กระบวนการดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการรับข้อมูลเพียงอย่างเดียว ในแง่นี้ แม้ AI จะสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การอธิบายหลักธรรมพื้นฐานหรือการตอบคำถามทั่วไป

แต่ยังไม่สามารถทดแทนกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาได้ กล่าวได้ว่า AI สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ในระดับต้น แต่ไม่สามารถสร้างการรู้แจ้งที่เกิดจากการปฏิบัติได้

ในขณะเดียวกัน การพัฒนาและการใช้ AI ยังเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านจริยธรรมที่มีความสำคัญในระดับสากล Floridi และคณะ (2018) เสนอกรอบจริยธรรมสำหรับ AI โดยเน้นหลักการสำคัญ ได้แก่ การไม่ก่ออันตราย การส่งเสริมประโยชน์ ความยุติธรรม และความสามารถในการอธิบายได้ ซึ่งเป็นแนวทางในการกำกับพัฒนาเทคโนโลยีให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ UNESCO (2021) ยังได้เสนอหลักการสำคัญในการใช้ AI ที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการเคารพสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการสร้างความเข้าใจและทัศนคติของผู้คน

การเชื่อมโยง ปัญญาประดิษฐ์ (AI) พุทธปรัชญา และ **จริยธรรมดิจิทัล เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นกระบวนการเชื่อมโยงเชิงระบบ 4 ขั้นตอน ดังนี้

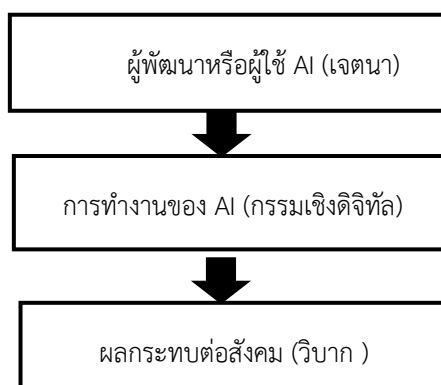
ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดฐานรากและขอบเขตของแต่ละมิติ เริ่มด้วยการสร้างจุดร่วมและทำความเข้าใจขอบทบาทของทั้ง 3 มิติ เพื่อวางฐานทฤษฎีให้สอดคล้องกัน กล่าวคือ ปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเชิงระบบที่ประมวลผลข้อมูลเพื่อสร้างผลลัพธ์หรือการตัดสินใจ พุทธปรัชญาในฐานะกรอบปัญญาภายในและสังฆธรรมโดยเฉพาะหลักปฏิบัติสมุปบาทและไตรสิกขา และมีกรอบคือจริยธรรมดิจิทัลที่เป็นเกราะป้องกันจากภายนอก เช่น ความเป็นธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเป็นส่วนตัว

ขั้นตอนที่ 2 การสะพานเชื่อมด้วยมิติของปัญญา 3 ระดับ เป็นการเชื่อมโยงศักยภาพของ AI เข้ากับระดับปัญญาในพุทธปรัชญา เพื่อกำหนดขอบเขตที่ AI ทำได้และทำไม่ได้ ได้แก่

1. สุตมยปัญญา (ปัญญาจากการฟัง/รับข้อมูล) เป็นจุดแข็งหลักของ AI ในการรวบรวมข้อมูลจำนวนมากเพื่อค้นหาคัมภีร์ แปลภาษา และคัดกรองข้อมูลธรรมะ
2. จินตามยปัญญา (ปัญญาจากการคิดพิจารณา) โดย AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตรรกะหรือสรุปประเด็น และจำลองสถานการณ์ แต่ก็ยังขาดความเข้าใจบริบททางอารมณ์และเจตนาของมนุษย์อย่างแท้จริง
3. กวณามยปัญญา (ปัญญาจากการรู้แจ้งภายใน) คุณสมบัตินี้จะมีแต่เฉพาะมนุษย์ที่ได้จากการเจริญสติและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น ซึ่ง AI ไม่สามารถเข้าถึงหรือทดแทนได้

ขั้นตอนที่ 3 การประยุกต์หลักเจตนาและกรรมเข้ากับจริยธรรมดิจิทัล

นำหลักจริยธรรมพุทธเรื่องเจตนาและกรรม-ผลของกรรม มาสร้างเป็นเกณฑ์จริยธรรมดิจิทัล



การกำกับเจตนา ผู้พัฒนาและผู้ใช้ต้องตั้งต้นด้วยเจตนาที่เป็นกุศล ไม่ใช่เพื่อล้างสมอง ล่อลวง หรือแสวงหาผลประโยชน์ที่ขัดต่อศีลธรรม อีกทั้งต้องประกอบไปด้วยความรับผิดชอบในผลลัพธ์ เนื่องจาก AI ไม่มีสติหรือเจตนาที่แท้จริง ความรับผิดชอบทางจริยธรรมจึงต้องตกอยู่กับมนุษย์ผู้สร้างและผู้ควบคุมระบบเสมอ

ขั้นตอนที่ 4 การสังเคราะห์สู่กรอบการทำงานจริง (AI สัมมาอาชีวะ)

รวบยอดทั้ง 3 ส่วนออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติ หรือทางสายกลางดิจิทัล

1. ควบคุมภายนอกด้วยจริยธรรมดิจิทัล โดยการกำหนดกฎหมาย ข้อบังคับ และมาตรฐานการออกแบบ AI ที่ไม่ลำเอียงและปลอดภัย
2. ขับเคลื่อนภายในด้วยพุทธปรัชญา ใช้ AI เป็นเพียงกลยุธนาณมิตรทางเทคโนโลยีที่ช่วยส่งเสริมสติปัญญา แต่มนุษย์ต้องเป็นศูนย์กลางในการนำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตจริง
3. ผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ การที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ที่มีความฉลาดและปลอดภัยจะเกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้เจริญได้

เมื่อเชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะพบว่าหลักการเหล่านี้มีความสอดคล้องกันอย่างชัดเจน เช่น หลักอหิงสาที่เน้นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น และหลักสัมมาทิฐิที่เน้นความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำกับการพัฒนาและการใช้ AI ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น การบูรณาการระหว่างปัญญาประดิษฐ์ พุทธปรัชญา และจริยธรรมดิจิทัล จึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล โดยเทคโนโลยีควรทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้คนเข้าถึงธรรมะได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ลดทอนความลึกซึ้งของการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณ

กล่าวโดยสรุป คือ การบูรณาการปัญญาประดิษฐ์ (AI) พุทธปรัชญา และจริยธรรมดิจิทัล เข้าด้วยกัน เป็นการสร้างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่มอง AI เป็นเครื่องมือเชิงระบบที่มีศักยภาพสูงในการประมวลผลข้อมูล และสื่อสารธรรมะเฉพาะบุคคล แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถเข้าถึงอารมณ์ ความรู้สึกเชิงลึก หรือภาวนามยปัญญาจากการปฏิบัติเจริญสติซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนาได้ ด้วยเหตุนี้ จึงต้องอาศัยกระบวนการเชื่อมโยงเชิงระบบที่ควบคุมภายนอกด้วยจริยธรรมสากล (เช่น ความโปร่งใส ความยุติธรรม และหลักอหิงสา) ควบคู่กับการขับเคลื่อนภายในด้วยพุทธปรัชญา ผ่านการกำกับเจตนาและความรับผิดชอบต่อมนุษย์ผู้เป็นศูนย์กลาง โดยวาง AI ไว้ในฐานะกลยุธนาณมิตรเมื่อใช้เทคโนโลยี ที่ช่วยเปิดประตูการเรียนรู้ในระดับต้นอย่างปลอดภัยและไม่บิดเบือน เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะในยุคดิจิทัลคงไว้ซึ่งความลึกซึ้ง และสามารถนำพาผู้คนไปสู่การพัฒนาจิตวิญญาณอันแท้จริงได้อย่างสมดุล

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลนับเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนถึงการปรับตัวของศาสนาต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ จากเดิมที่การเผยแผ่ธรรมะอาศัยรูปแบบการสื่อสารแบบเผชิญหน้าเป็นหลัก เช่น การแสดงธรรมในวัดหรือการเรียนในสำนักปฏิบัติธรรม ก็มีการปรับใช้เอไอเพื่อทำสื่อธรรมะสู่กลุ่มเป้าหมายได้ง่ายและสะดวกสบายขึ้น ทั้งสื่อการสอน

และช่องทางการสื่อสารของญาติโยม การใช้เอไอสร้างสื่อการสอนทำให้ธรรมะเป็นเรื่องเข้าใจง่ายและผู้ใช้งานก็สามารถทำเองได้ง่ายอีกด้วย เอไอจึงมีบทบาทสำคัญที่ผู้เผยแพร่ต้องปรับตัวให้เท่าทันเพราะจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากเครื่องมือเอไอให้เต็มที่

ในบริบทนี้ ปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการสื่อสารธรรมะ โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงข้อมูลและการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนอย่างรวดเร็วหนึ่งในรูปแบบที่เห็นได้ชัดคือการพัฒนาระบบสนทนาอัตโนมัติ ซึ่งสามารถตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมได้ตลอดเวลา ระบบลักษณะนี้อาศัยเทคโนโลยีการประมวลผลภาษาธรรมชาติ ทำให้สามารถสื่อสารกับผู้ใช้ได้ในลักษณะใกล้เคียงกับการสนทนาจริง (Russell & Norvig, 2021) ตัวอย่างเช่น แพลตฟอร์มดิจิทัลหลายแห่งได้เริ่มนำ AI มาใช้ในการตอบคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม การตีความหลักคำสอน หรือการให้คำแนะนำเบื้องต้นแก่ผู้สนใจ

นอกจากนั้น การใช้ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ใช้งานยังช่วยให้การเผยแพร่ธรรมะมีลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละบุคคลมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ระบบสามารถเรียนรู้พฤติกรรมการใช้งาน เช่น ความสนใจ ระยะเวลาในการเรียนรู้ หรือรูปแบบเนื้อหาที่ผู้ใช้ตอบสนองได้ดี เพื่อนำไปปรับปรุงการนำเสนอธรรมะให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (Jordan & Mitchell, 2015) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการศึกษาในยุคดิจิทัล การประยุกต์ใช้เอไอในด้านดังกล่าวมีแนวทางมาจากภาคธุรกิจที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลผู้บริโภคเพื่อวางแผนการตลาด ข้อมูลผู้บริโภคจำนวนมากจะได้รับการวิเคราะห์ด้วยเทคโนโลยีที่ขับเคลื่อนด้วย AI ซึ่งช่วยให้ธุรกิจสามารถนำเสนอเนื้อหา ข้อเสนอแนะ และโฆษณาที่ปรับแต่งมาโดยเฉพาะสำหรับผู้ใช้แต่ละราย โดยอิงจากความชื่นชอบและความสนใจของพวกเขา (Verma & Fatma, 2025)

อีกมิติหนึ่งที่มีความสำคัญคือการใช้ AI ในการสร้างและเผยแพร่เนื้อหาธรรมะในรูปแบบดิจิทัล เช่น บทความ เสียงบรรยาย หรือวิดีโอ ซึ่งช่วยให้เนื้อหาธรรมะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่คุ้นเคยกับการบริโภคข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ (Pew Research Center, 2021) การนำ AI มาใช้ในกระบวนการนี้ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากร ทำให้สามารถผลิตเนื้อหาได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม แม้การประยุกต์ใช้ AI จะมีข้อดีในด้านการขยายโอกาสในการเข้าถึงธรรมะ แต่ก็มีข้อพิจารณาที่สำคัญในเชิงคุณภาพของการเรียนรู้ กล่าวคือ การสื่อสารธรรมะผ่านระบบดิจิทัลอาจมีลักษณะเป็นการรับข้อมูลแบบรวดเร็ว ซึ่งอาจไม่เอื้อต่อการพิจารณาอย่างลึกซึ้งหรือการปฏิบัติจริง หากผู้เรียนขาดการไตร่ตรองหรือการนำไปปฏิบัติ ธรรมะอาจกลายเป็นเพียงความรู้เชิงผิวเผินที่ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน

นอกจากนี้ การใช้ AI ในการตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมยังมีความเสี่ยงในด้านความถูกต้องของเนื้อหา เนื่องจากระบบอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ในการเรียนรู้ หากข้อมูลดังกล่าวไม่ครบถ้วนหรือมีการตีความที่คลาดเคลื่อน อาจนำไปสู่ความเข้าใจที่ผิดพลาดได้ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทศาสนา (Floridi et al., 2018) ในอีกด้านหนึ่ง การประยุกต์ใช้ AI ยังมีศักยภาพในการสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับที่ลึกซึ้งขึ้น เช่น การใช้เทคโนโลยีช่วยวิเคราะห์คัมภีร์ทางศาสนา การแปลภาษา หรือการ

จัดระบบองค์ความรู้ ซึ่งช่วยให้นักวิชาการและนักศึกษาสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาสมัยใหม่ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ (UNESCO, 2021) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ การเผยแพร่ธรรมะของท่านพุทธทาสโดยหอจดหมายเหตุท่านพุทธทาสที่ได้นำระบบ พุทธทาส AI มาช่วยการสืบค้นธรรมะและการเรียนรู้แบบดิจิทัล (มติชน, 2026)

เมื่อพิจารณาโดยรวม จะเห็นได้ว่าการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่มีทั้งโอกาสและข้อจำกัด กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง AI ช่วยขยายการเข้าถึง เพิ่มความสะดวก และสนับสนุนการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ แต่อีกด้านหนึ่งก็จำเป็นต้องระมัดระวังในเรื่องของคุณภาพเนื้อหา ความถูกต้อง และความลึกซึ้งของการเรียนรู้ ดังนั้น การนำ AI มาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงควรดำเนินไปอย่างสมดุล โดยให้เทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุน ขณะที่แก่นของการเรียนรู้ยังคงอยู่ที่การปฏิบัติและการพัฒนาปัญญาภายในของผู้เรียน การผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีและหลักธรรมอย่างเหมาะสมจะช่วยให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ โดยไม่สูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณที่เป็นสาระสำคัญ

ความท้าทายและประเด็นจริยธรรมในการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

แม้ว่าปัญญาประดิษฐ์จะมีศักยภาพอย่างยิ่งในการสนับสนุนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล แต่การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ในบริบทศาสนาที่เผชิญกับความท้าทายและประเด็นจริยธรรมที่ซับซ้อน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในเชิงเนื้อหา วิธีการ และผลกระทบต่อผู้เรียนและสังคมโดยรวม

ประเด็นแรกที่มีความสำคัญคือเรื่องความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล เนื่องจากระบบปัญญาประดิษฐ์อาศัยข้อมูลที่มีอยู่ในการเรียนรู้และสร้างคำตอบ หากข้อมูลดังกล่าวไม่ครบถ้วนหรือมีความคลาดเคลื่อน ระบบอาจให้คำตอบที่ผิดพลาดหรือไม่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของผู้เรียน โดยเฉพาะในกรณีที่ใช้ฐานข้อมูลพื้นฐานทางธรรมะและพึงพา AI เป็นแหล่งความรู้หลัก ปัญหานี้สอดคล้องกับข้อกังวลในวงวิชาการด้าน AI ที่ชี้ให้เห็นว่าระบบอาจสร้างข้อมูลที่ดูน่าเชื่อถือแต่ไม่ถูกต้องได้ (Floridi et al., 2018)

ประเด็นที่สองคือข้อจำกัดของ AI ในการถ่ายทอดประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ ดังที่ได้กล่าวในหัวข้อก่อนหน้า ธรรมะเป็นความรู้ที่ต้องอาศัยการปฏิบัติและการตระหนักรู้ภายใน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างสมบูรณ์ผ่านระบบดิจิทัล แม้ AI จะสามารถอธิบายแนวทางการปฏิบัติได้ แต่ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นครูผู้ชี้แนะในเชิงประสบการณ์ได้อย่างแท้จริง ประเด็นนี้สะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างความรู้เชิงข้อมูลกับความรู้เชิงปัญญา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่สามเกี่ยวข้องกับอคติของข้อมูลและความเป็นกลางของระบบ เนื่องจาก AI เรียนรู้จากข้อมูลที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงมีความเป็นไปได้ที่ระบบจะสะท้อนอคติหรือมุมมองเฉพาะกลุ่ม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อนำเสนอธรรมะในลักษณะที่ไม่หลากหลายหรือไม่ครอบคลุม ความเสี่ยงนี้มีความสำคัญในบริบทของ

พระพุทธศาสนา ซึ่งมีความหลากหลายในด้านการตีความและแนวปฏิบัติ การนำเสนอข้อมูลเพียงบางมุมมอง อาจทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่จำกัด

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นด้านความโปร่งใสและความรับผิดชอบของระบบ AI ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของจริยธรรมดิจิทัล UNESCO (2021) เน้นย้ำว่าการใช้ AI ควรสามารถอธิบายได้ และผู้พัฒนาต้องมีความรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น ในบริบทของการเผยแผ่ธรรมะ ผู้ใช้งานควรได้รับข้อมูลที่ชัดเจนว่าเนื้อหาที่ได้รับมาจากระบบอัตโนมัติ มิใช่จากครูผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรง เพื่อให้สามารถใช้วิจารณญาณในการพิจารณาข้อมูลได้อย่างเหมาะสม

อีกประเด็นหนึ่งที่ควรพิจารณาคือผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา การใช้ AI อาจทำให้บทบาทของครูผู้สอนลดลงในบางบริบท และผู้เรียนอาจหันไปพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น หากขาดการกำกับดูแลที่เหมาะสม อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ ทัศนคติของการปฏิสัมพันธ์ทางมนุษย์ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจและคุณธรรม

ในขณะเดียวกัน ยังมีความท้าทายในด้านการรักษาความสมดุลระหว่างความสะดวกสบายกับความลึกซึ้งของการเรียนรู้ กล่าวคือ แม้ AI จะช่วยให้การเข้าถึงธรรมะเป็นเรื่องง่ายและรวดเร็ว แต่ความสะดวกดังกล่าวนี้อาจทำให้ผู้เรียนขาดความพยายามในการศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งอาจส่งผลให้การเรียนรู้มีลักษณะผิวเผินและไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณาในภาพรวม จะเห็นได้ว่าความท้าทายและประเด็นจริยธรรมในการใช้ AI เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ได้อยู่ที่ตัวเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับวิธีการนำไปใช้และบริบทของการใช้งาน ดังนั้น การพัฒนาและการประยุกต์ใช้ AI ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในธรรมะและจริยธรรมอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนการพัฒนาคนอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป แม้ AI จะเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพสูงในการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การใช้งานจำเป็นต้องดำเนินไปอย่างระมัดระวัง โดยคำนึงถึงทั้งความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของวิธีการ และผลกระทบต่อผู้เรียนและสังคม การตระหนักถึงข้อจำกัดและความท้าทายเหล่านี้จะช่วยให้สามารถพัฒนาแนวทางการใช้ AI ที่สอดคล้องกับหลักธรรมและนำไปสู่ประโยชน์อย่างแท้จริง

แนวทางการพัฒนาและข้อเสนอเชิงนโยบายในการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์บทบาท โอกาส และความท้าทายของปัญญาประดิษฐ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในยุคดิจิทัล พบว่าการนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จำเป็นต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนและสอดคล้องกับทั้งหลักธรรมและหลักจริยธรรมสากล ทั้งนี้เพื่อให้ AI ไม่เพียงเป็นเครื่องมือทางเทคโนโลยี แต่เป็นกลไกที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมของมนุษย์อย่างแท้จริง มีแนวทางดังต่อไปนี้

ประการแรก ในระดับมหาวิทยาลัยควรมีการพัฒนาเนื้อหาธรรมะในรูปแบบฐานข้อมูลที่มีความถูกต้องและเป็นระบบ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี เพื่อให้ข้อมูลที่ใช้ในการฝึกระบบ AI มีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับหลัก

พระธรรมวินัย แนวทางดังกล่าวจะช่วยลดความเสี่ยงของการให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน และส่งเสริมให้ระบบสามารถตอบคำถามได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการด้านความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของ AI (UNESCO, 2021) เมื่อได้ชุดความรู้ในระดับสถาบันแล้ว จึงผลักดันให้ระดับพื้นที่ คือ วัด นำไปใช้ในท้องถิ่น

ประการที่สอง หลักสูตรในสถาบันการศึกษาสงฆ์ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมควรออกแบบระบบ AI ให้มีลักษณะเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ มากกว่าการทำหน้าที่แทนครูผู้สอน กล่าวคือ ระบบควรเน้นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตั้งคำถาม การไตร่ตรอง และการนำไปปฏิบัติ มากกว่าการให้คำตอบสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียว แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ที่เน้นกระบวนการพัฒนาปัญญาผ่านการพิจารณาและการปฏิบัติ

ประการที่สาม ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมหาเถรสมาคมควรมีการกำหนดกรอบจริยธรรมในการพัฒนาและการใช้ AI อย่างชัดเจน โดยบูรณาการหลักจริยธรรมสากลเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การยึดหลักไม่ก่ออันตราย ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบ (Floridi et al., 2018) รวมถึงการส่งเสริมให้ผู้ใช้งานมีความตระหนักรู้ในการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงจากการใช้ AI ในทางที่ไม่เหมาะสม วางกฎระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อป้องกันความเสียหายทางพระวินัย และการสูญเสียศรัทธาจากพุทธบริษัท ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวจึงต้องเป็นลายลักษณ์อักษรจากองค์กรระดับปกครองเท่านั้น เพราะต้องอาศัยอำนาจหน้าที่กำกับดูแลอย่างใกล้ชิด

ประการที่สี่ มหาวิทยาลัยสงฆ์จับมือกับคณะสงฆ์ระดับพื้นที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะดิจิทัลของพระสงฆ์และบุคลากรทางศาสนา เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม การพัฒนาศักยภาพในด้านนี้จะช่วยให้การเผยแผ่ธรรมะสามารถปรับตัวเข้ากับบริบทของสังคมดิจิทัลได้อย่างมีคุณภาพ และยังช่วยให้พระสงฆ์สามารถมีบทบาทในการกำกับและตรวจสอบเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านระบบ AI ได้

ประการที่ห้า มหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรมควรมีการสร้างระบบการกำกับดูแลและประเมินผลการใช้ AI อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านคุณภาพของเนื้อหาและผลกระทบต่อผู้เรียน เพราะเป็นหน่วยงานฝึกอบรมการใช้ AI แก่ผู้เรียนโดยตรง การประเมินดังกล่าวจะช่วยให้สามารถปรับปรุงและพัฒนา ระบบให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา AI อย่างมีความรับผิดชอบ (Binns, 2018)

ประการที่หก สำนักงานพระพุทธศาสนาควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา และภาคเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะในยุคดิจิทัล เพราะภาคีเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เครือข่ายมีความร่วมมือกันในลักษณะที่จะช่วยให้การพัฒนา AI มีความหลากหลายทางมุมมอง และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างครอบคลุม

นอกจากแนวทางในระดับปฏิบัติแล้ว ในเชิงนโยบายโดยมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนา ควรมีการกำหนดทิศทางการใช้ AI ในงานศาสนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการกำกับดูแลและออกหลักเกณฑ์ด้านการรับผิดชอบต่อข้อมูลที่เผยแพร่ และอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น

มหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนา ควรมีบทบาทในการกำหนดมาตรฐานและแนวปฏิบัติ เพื่อให้การใช้เทคโนโลยีเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักธรรม

กล่าวโดยสรุป แนวทางการพัฒนาและการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันหลายภาคส่วนทั้งองค์กรสงฆ์ สถาบันการศึกษา โรงเรียน และวัด ใช้แนวทางเชิงนโยบายที่บูรณาการทั้งด้านเทคโนโลยี จริยธรรม และพุทธปรัชญาเข้าด้วยกันอย่างสมดุล การมีองค์กรรองรับ มีแนวทาง และมีนโยบายที่ชัดเจนจะช่วยให้พระสงฆ์ตลอดจนพุทธบริษัทสามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือเผยแผ่และส่งเสริมการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง นำไปสู่การออกแบบมาตรฐานการใช้งาน มีการกำกับทั้งในเชิงจริยธรรมและคุณธรรมของข้อมูลที่จะส่งต่อ และนำไปสู่การสนับสนุนให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในยุคดิจิทัลต่อไป

สรุป

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล สะท้อนถึงการก้าวข้ามพรมแดนของการสื่อสารธรรมะจากพื้นที่ดั้งเดิมอย่างอารามและศาสนสถาน ไปสู่แพลตฟอร์มดิจิทัลที่เข้าถึงได้กว้างขวาง ไร้ขอบเขต และรวดเร็วมากยิ่งขึ้น โดย AI ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะนวัตกรรมผู้ช่วยที่สนับสนุนการเข้าถึงและแปลความคัมภีร์โบราณ การเรียนรู้ธรรมะแบบเฉพาะบุคคลตามสภาวะจิตใจของผู้ใช้ ตลอดจนการสร้างสรรค์สื่อธรรมะร่วมสมัยเพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนา ธรรมะไม่ใช่เพียงชุดข้อมูลแต่คือวิถีแห่งการดำเนินชีวิต การเรียนรู้ธรรมะจึงยังคงต้องอาศัยกระบวนการปฏิบัติและการพัฒนาปัญญาภายใน โดยเฉพาะภาวนามยปัญญาจากการเจริญสติซึ่งไม่สามารถทดแทนได้ด้วยเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว อีกทั้งการใช้ AI ยังเผชิญประเด็นท้าทายสำคัญ ทั้งด้านความถูกต้องเที่ยงตรงของคำสอนที่ไม่บิดเบือน ความลึกซึ้งคัมภีร์ภาพที่ไม่ถูกลดทอนให้ตื้นเขิน และมิติด้านจริยธรรมในการใช้งาน ดังนั้น การประยุกต์ใช้ AI ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงควรดำเนินไปอย่างสมดุลและมีสติปัญญา โดยวางเทคโนโลยีไว้ในฐานะเครื่องมือหนุนเสริมภายใต้กรอบจริยธรรม ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาบทบาทของมนุษย์ ทั้งพระสุปฏิปันโนและกัลยาณมิตร ในฐานะผู้ชี้แนะทางปัญญาและแบบอย่างที่มีชีวิต เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะในโลกดิจิทัลยังคงนำพาผู้คนไปสู่การพัฒนาจิตใจและการบรรลุนิพพานที่ถูกต้องอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ม.อ.-สวนโมกข์กรุงเทพ เปิดตัว พุทธทาส AI ยกระดับจดหมายเหตุธรรมสู่ดิจิทัล ในวาระ 120 ปี. (2026, พฤษภาคม 31). มติชน. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/education/news_5743994

- แฮรารี, ยูวัล โนอาห์. (2561). *21 บทเรียนสำหรับศตวรรษที่ 21* (นำชัย ชีววิวรรธน์ และ ธิดา จงนิรามัยสถิต, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อิปซี.
- Binns, R. (2018). Fairness in machine learning: Lessons from political philosophy. *Proceedings of Machine Learning Research*, 81, 1–11. Retrieved from <https://proceedings.mlr.press/v81/binns18a.html>
- Floridi, L. (2013). *The ethics of information*. Oxford: Oxford University Press.
- Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., ... Vayena, E. (2018). AI4People—An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and recommendations. *Minds and Machines*, 28(4), 689–707.
- Harari, Y. N. (2017). *Homo Deus: A brief history of tomorrow*. New York, NY: HarperCollins.
- Jordan, M. I., & Mitchell, T. M. (2015). Machine learning: Trends, perspectives, and prospects. *Science*, 349(6245), 255–260. doi:10.1126/science.aaa8415
- Oxford Insights. (2022). *Government AI Readiness Index 2022*. Oxford: Oxford Insights.
- Pew Research Center. (2021). *The future of digital life: Experts say digital tools will improve but challenges remain*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/internet/2021/11/22/the-future-of-digital-life/>
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach* (4th ed.). London: Pearson.
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence/recommendation-ethics>
- Verma, S., & Fatma, S. (2025). How personalization and AI are transforming digital marketing campaigns. *International Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, 9(3).